

si připisují autoři dobrodružných indiánských příběhů. Neměli bychom sice opomenout moralizující novely François-René de Chateaubrianda z přelomu 18. a 19. století, ale širší čtenářské publikum více oslovil trochu „pokleslejší“ žánr. Už v roce 1826 jsme mohli číst o Unkasovi a Čingačgúkovi, které v románu *Poslední Mohykán* nechal lovit a bojovat James Fenimore Cooper.

Pro německé mladíky toužící po úniku ze sevřeného soukolí industriální éry stvořil Karl May na konci 19. století Vinnetoua. Rudý náčelník Apačů kmene Meskalerů se brzy stal populárním hrdinou chlapeckých srdcí, a to nejen v Německu, ale také u nás, v Maďarsku a Nizozemí. Zatímco postava Vinnetoua a její narativní rámec byly zcela vymyšlené, německý spisovatel Fritz Steuben (vl. jménem Erhard Wittek) své „indiánky“ zasadil do historických reálií. Knihy o náčelníkovi kmene Šóniů Tekumsehovi (nebo správněji Tekumthovi) vycházely v 30. letech 20. století a formou dobrodružného příběhu popisovaly události z let na přelomu 18. a 19. století, kdy se původní obyvatelstvo takzvaného Severozápadního teritoria (přibližně povodí řeky Ohio) vzepřelo rostoucímu tlaku ze strany USA.¹² Do čela hnutí, které mělo i silně spirituální náboj, se postavil Tekumseh a jeho bratr, prorok Tenskwatawa.

Tekumseh je v příběhu nositelem ušlechtilosti, statečnosti a hrdosti, což jsou vlastnosti, které naopak postrádá většina jeho bílých spoluhráčů, o protivnicích nemluvě. Zdůraznění indiánovy vrozené charakterové nadřazenosti nad Evropany spolu s jeho vůdcovským postavením dává tušit, že autor knihy nezůstal neovlivněn národně socialistickým klimatem Německa té doby.¹³ Ostatně indiánů dokázala dovedně využít i propaganda režimu, který v Německu na nacismus přímo navázal.¹⁴ Vycházelo se přitom z myšlenky spoluzakladatele marxismu Friedricha Engelse, který irokézských kmenů použil jako příkladu své teorie o původu rodiny a soukromého vlastnictví. V protikladu s kapitalistickou společností vnímal Engels u předkolumbovských indiánů rodinné společenství jako základní článek komunitního a ekonomického života, a jako primární úroveň pro vlastnictví majetku.¹⁵

2.1 Cesta na severozápad

Jak se ale na archaického člověka, na skutečně existující vzdálené lidské bytosti dívali běžní lidé Západu? Tím „běžní“ máme na mysli ty, kteří nepatřili k cestovatelům, objevitelům, kolonizátorům ani učencům – ti si mimochodem teprve v této době začínali takzvané divochy uvědomovat. I člověk, který necestoval za hranice své všednosti, musel existenci těch druhých vzít na vědomí. V 19. století ho totiž na ně upozorňovala řada podnětů, k nimž lze kromě tištěných médií počítat i divadlo, přednášky a výstavy. Jednu takovou

Obrázek 2-2. Příběh o posledním z Mohykánů se stal prvním z řady indiánských románů, které formovaly duše mnoha evropských a severoamerických chlapců. Foto Jan Bareš 2014.

přivezl do Anglie v roce 1839 George Catlin – malíř, jehož tématem se staly portréty amerických domorodců, které spolu s devíti živými indiány Odžibva představoval západní veřejnosti.¹⁶ Výstavu či spíše vlastně odvážnou performanci tehdy navštívil i známý britský literát Charles Dickens. Zanechala v něm určitě silný dojem, protože se k věci pisatelsky vyjádřil, byť až po několika letech. Ve svém ostře satirickém textu se zaměřil na údajně nezkaženou přirozenost divochů, kterou odmítal spolu s celkovou představou ušlechtilého primitiva. „Jsou to jen a pouze divoši, kteří si svou existenci zaslouží, pouze pokud budou zcivilizováni [...]. Jsou to krvelačné a bojechtivé bytosti, jež našťěstí válčí mezi sebou, takže je naděje, že se navzájem zcela vyhubí. Je jedno, zda se jedná o americké Indiány, Křováky nebo Zuly, protože jejich osud je v ďáblových rukou“ (Ch. Dickens, 1853).¹⁷

Rok poté, co vyšel zmíněný článek, se Britům a Dickensovi znovu naskytl možnost konfrontovat podstatu sebe sama s „těmi druhými“, tentokrát v hluboké emocionální perspektivě. V pondělí 23. října 1854 se hlavní novinou dne stala zpráva o tragickém konci Franklinovy polární expedice. Tato velká výprava pod velením bezmála šedesátiletého sira Johna Franklina vyplula z Anglie v roce 1845 na lodích Erebus a Terror s cílem nalézt severní spojnici mezi Atlantickým a Tichým oceánem. Hypotetická severozápadní cesta (Northwest Passage) měla vést Severním ledovým oceánem kolem Kanady splotí ostrovů, skalisek a ledovců. Pokud by sir Franklin takovou námořní trasu skutečně objevil, byl by její předpokládaný potenciál nedozírný: obchodní, transportní i válečné lodě by si cestu ze severu z jednoho oceánu do druhého obrovsky zkrátily.¹⁸

Tři měsíce po vyplutí z Anglie byly Erebus a Terror spatřeny naposledy, a to velrybáři v Baffinově zálivu. Od té doby až do očekávaného návratu expedice v roce 1847 nedošla o osudu lodí ani jejich posádek žádná zvěst. Z popudu vzrůstajícího zájmu veřejnosti a na apel Franklinovy manželky Jane vyslala britská admirálie tři záchranné výpravy, z nichž dvě byly námořní a jedna putovala severokanadským vnitrozemím. Protože byla na nalezení výpravy nebo zjištění jejího osudu vypsána vysoká odměna, křižovalo končiny polárního kanadského pobřeží v následujících letech třináct lodí. Podařilo se objevit opuštěný zimní tábor ztracené expedice na ostrově Beechey, včetně hrobů tří členů posádky, ale další osud sira Franklina a jeho zbylých 125 mužů zůstával neznámý.

Až do 29. července zmíněného roku 1854. Toho dne otevřel sir James Graham, toho času První lord britské Admirality, ušpiněnou obálku a začal se do dopisu, který mu adresoval John Rae. O něm bylo známo, že se ve službách obchodní Společnosti Hudsonova zálivu zabývá mapováním končin polární Kanady. Psal: „V zálivu Pelly jsem byl v kontaktu se skupinou *Esquimaux* (Eskymáků). Od jednoho z nich jsem se dozvěděl, že na jaře před čtyřmi lety potkali skupinu *Kablounan* (bělochů), kteří putovali po ledu a táhli

Obrázek 2-3. Prorok Tenskwatawa (Otevřené dveře) nebyl nejspíš skutečným duchovním vůdcem, ale spíše oportunistou, který využil aktuální domorodou potřebu morální obrody. Tato potřeba přímou měrou odpovídala vzrůstajícímu narušování původního indiánského habitů včetně tradičního hodnotového systému. Tenskwatawa byl snad charismatický, ale v každém případě velmi výřečný, o čemž svědčí jeho původní jméno Lalawethika (Tlučhuba). Ilustrace Petr Modlitba.

Obrázek 2.1-1. Lodě Erebus i Terror byly původně válečné plachetnice a až dodatečně uzpůsobené pro dlouhé objevné plavby. Pro Franklinovu výpravu byla obě plavidla vybavena pomocným pohonem – parním strojem o malém výkonu.

s sebou člun. Z posunků domorodci vyrozuměli, že běloši měli původně velkou loď nebo lodě, které ale rozbil led, proto teď putují na jih, kde věří najít lovnou zvěř. Běloši očividně trpěli hladem, takže jim Eskymáci prodali menšího tuleně. Později ten samý rok objevila jiná skupina Eskymáků při ústí řeky, které říkají Doot-ko-hi-calik (pravděpodobně řeka Back), skupinu asi třiceti mrtvých těl *Kablounan*. Některá z nich byla pohřbená, jiná ležela ve stanech a pod převrácenou lodí a ještě jiné mrtvé našli rozptýlené okolo. Jeden z mrtvých měl u sebe dalekohled a dvouhlavňovou pušku, z čehož domorodci usoudili, že šlo o velitele. Ze zohaveného stavu mnoha těl a také z obsahu kotlů na vaření bylo zřejmé, že se v nouzi nejvyšší naši nešťastní krajané uchýlili ke kanibalismu [...]. Domorodí lovci si z tábora smrti přinesli řadu suvenýrů, z nichž některé jsem získal, a k tomuto dopisu připojuji jejich seznam. Jde o několik stříbrných příborů, vyznamenání a talíř s nápisem ‚Sir John Franklin, K.C.B. (rytíř komandér bathského řádu)‘¹⁹ Sir Graham dopis roztřesenou rukou odložil a neprodleně svolal zasedání celé Admirality. Bylo mu jasné, že ve chvíli, kdy bude zpráva zveřejněna, a to nepochybně musela být, vzbudí obrovský poprask.

A to se opravdu stalo. List otiskly londýnské *Timesy* (23. října 1854) a následovala vlna vypjatých reakcí. Ty se ani tak nepozastavovaly nad tragickým osudem nešťastné

Franklinovy expedice, ale hystericky odmítaly informaci o lidojedství jejích účastníků. To byl přirozený důsledek myšlení viktoriánské éry, spojeného s neoddiskutovatelnou civilizační nadřazeností bílých objevitelů, kteří se za žádných okolností nemohli (nesměli!) snížit k takovému barbarskému chování. Celá kauza se bolestivě dotýkala Franklinovy ženy i ostatních příbuzných členů ztracené polární výpravy. Právě jich se proto v tisku snažili zastat různí autoři. Obrana spočívala především ve zpochybňování důvěryhodnosti zprávy Johna Rae. Jeho osobní kredit si nikdo přímo osočit nedovolil, ale pravdomluvnost Eskymáků byla v nejlepším případě zpochybněna. Spíše se však pisatelé přímo shodli, že domorodci bezostyšně lhali, a debatu završil nám známý xenofob Charles Dickens, který měl, co se týče divochů, vždy jasno: „Nikdo mi nakonec nevymluví, že nešťastný zbytek Franklinových statečných nemohl být napaden a pobit samotnými Eskymáky!“ (Ch. Dickens, 1854).²⁰

Brzy se však potvrdilo, že minimálně určitá část eskymáckých informací byla pravdivá. Pátrání po osudu Franklinovy výpravy totiž pokračovalo a už roku 1859 se podařilo nalézt autentickou zprávu zanechanou na ostrově Krále Williama v navršené kamenné mohyle (obr. 2.1-2). Ta potvrdovala, že v době napsání dokumentu byly obě lodi už osmnáct měsíců uvězněné v ledu, 24 členů posádky včetně Franklina zemřelo a zbytek opustil plavidla s cílem nalézt pomoc na jihu. Už tento objev dával tušit tragický osud zbylých mužů Franklinovy výpravy. Na západní straně ostrova byl pak v rámci téže pátrací akce objeven opuštěný záchranný člun a v něm kosterní pozůstatky dvou mužů spolu s mnoha věcmi (obr. 2.1-3). Mimo jiné zde bylo mýdlo, hřeben, domácí trepky, hedvábné kapesníčky a množství knižní beletrie. Proč si s sebou brali právě tyhle věci lidé, snažící se přežít v arktické pustině, zůstávalo velkou hádankou.

Vodítko k vysvětlení podivného chování trosečníků Franklinovy expedice přinesla soudobá forenzní antropologie. Owen Beattie provedl v roce 1986 exhumaci těl tří námořníků, kteří zemřeli na samotném počátku expedice a byli pohřbeni ve věčně zmrzlé půdě ostrova Beechey. Analýza vzorku jejich tkáně ukázala enormně vysoký obsah olova, mnohokrát převyšující zdraví neškodnou hladinu. Jeho zdrojem mohl být materiál používaný v polovině 19. století k připájení uzávěrů potravinových konzerv. A těmi byla Franklinova expedice vybavena více než dostatečně, o čemž svědčila i veliká skládka zanechaná v zimním táboře na ostrově Beechey. Klinické příznaky otravy olovem zahrnují jak fyzické oslabení, tak i psychické problémy projevující se poruchami jasného uvažování. Pokud byli touto intoxikací postiženi všichni členové výpravy včetně jejího vedení, mohlo by to vysvětlit nejen zvláštní výběr vybavení nalezeného v opuštěném člunu, ale přispět i k pochopení celého tragického osudu britských námořníků. Další antropologické analýzy kostí členů expedice nalezených na ostrově Krále Williama pak hypotézu o otravě olovem potvrdily a zároveň prokázaly, že zprávy Inuitů o kanibalismu mezi trosečníky byly pravdivé.²²

Přeskočíme-li teď o jedno století dopředu, můžeme Dickensovi a imperiálnímu ansámblu ušetřit políček kulturní relativity. Ještě nějakou dobu po nalezení důkazů o smutném konci výpravy sira Franklina existovala naděje, že by alespoň někteří z posádky mohli přežít v azylu eskymáckých táborů. S touto vírou procházel Severem v 60. letech 19. století Charles Francis Hall, který se kromě hledání fyzických stop po ztracené expedici zaměřil i na shromažďování informací od místních domorodců. Objevil sice řadu drobných

H. M. S. *HMS Erebus and Terra*

23 of May 1847

Lat. $70^{\circ} 5' N$ Long. $98^{\circ} 23' W$

Having wintered in 1846-7 at Beechey Island in Lat. $74^{\circ} 43' 28'' N$. Long. $91^{\circ} 39' 15'' W$ after having ascended Wellington Channel to Lat. 77° and returned by the West side of Cornwallis Island.

Commander.

Sir John Franklin commanding the Expedition.

All well

WHOEVER finds this paper is requested to forward it to the Secretary of the Admiralty, London, with a note of the time and place at which it was found: or, if more convenient, to deliver it for that purpose to the British Consul at the nearest Port.

QUANCONQUE trouvera ce papier est prié d'y marquer le tems et lieu ou il l'aura trouvé, et de le faire parvenir au phutot au Secrétaire de l'Amirauté Britannique à Londres.

CUALQUIERA que hallare este Papel, se le suplica de enviarlo al Secretario del Almirantazgo, en Londrés, con una nota del tiempo y del lugar en donde se halló.

WEN ieder die dit Papier mogt vinden, wordt hiernede verzogt, om het zelve, ten spoedigste, te willen zenden aan den Heer Minister van de Marine der Nederlanden in 's Gravelinge, of wel aan den Secretaris der Britsche Admiraliteit, te London, en daar by te voegen eene Nota, inhoudende de tyd en de plaats alwaar dit Papier is gevonden geworden.

FINDEREN af dette Papiir ombedes, naar Leilighed gives, at sende samme til Admiralitets Secretairen i London, eller nærmeste Embedsmand i Danmark, Norge, eller Sverrig. Tiden og Støedit hvor dette er fundet ønskes venskabeligt pattegnet.

WER diesen Zettel findet, wird hier-durch ersucht denselben an den Secretair des Admiralitets in London einzusenden, mit gefälliger angabe an welchen ort und zu welcher zeit er gefunden worden ist.

Party consisting of *Officers and 6 men* left the ship on Monday 24th May 1847

By order of the Commander

Handwritten notes on the left margin:
The cause of the loss of the ship is not known.
The ship was last seen on the 23rd of May 1847.
The cause of the loss is not known.

Handwritten notes on the right margin:
The ship was last seen on the 23rd of May 1847.
The cause of the loss is not known.
The ship was last seen on the 23rd of May 1847.
The cause of the loss is not known.

Handwritten notes at the top left:
The ship was last seen on the 23rd of May 1847.

Handwritten notes at the top right:
The ship was last seen on the 23rd of May 1847.

Obrázek 2.1-3. Dobové vyobrazení překvapivého nálezu záchranného člunu Franklinovy expedice.

pozůstatků svědčících o útrpném putování trosečníků, ale hlavního cíle nedosáhl: žádný z námořníků zde naživu nebyl. Co se však ukázalo jako velmi podstatné, cestovatel si všechny rozhovory s Eskymáky zaznamenával a stovky popsaných stránek zápisníků po svém návratu do New Yorku archivoval. Tam ležely nepovšimnuty až do konce 20. století, kdy se jimi začal zabývat David Woodman.

Ten byl dlouhodobě fascinován jak vlastní Franklinovou výpravou, tak i pozadím soudobého pátrání po jejím osudu. Informace obsažené v Halloových zápiscích byly pro užaslého badatele pravým pokladem. Příběh, který se v rozhovorech a vzpomínkách skrýval, byl překvapivě koherentní, a navíc se zdál odhalovat i neznámou, temnou stránku britské expedice. Tou byla kulturní arogance, povýšenost a neschopnost adaptace za cenu ztráty

Obrázek 2.1-2. Zpráva trosečníků zanechaná v navršené kamenné mohyle na ostrově Krále Williama, kde byla objevena jednou ze záchranných expedic. List obsahuje dva texty, z nichž první byl napsaný asi rok před druhým. Starší zpráva informuje, že posádky přezimovaly a všichni jsou v pořádku. Druhé, dramatictější sdělení je napsané po okrajích listu: loď musely být opuštěny, kapitán Franklin zemřel a spolu s ním osm důstojníků a patnáct mužů. Zbylí přeživší se rozhodli vyrazit na jih k ústí řeky Back Fish, které se nachází už na severoamerickém kontinentu. Nikdy tam však nedošli. Originál listu je uložen v National Maritime Museum v Londýně.²¹

pocitu vlastní nadřazenosti. Dokumenty ukázaly, že brzy po uvážnutí obou plachetnic v ledu byly posádky navštíveny místními domorodci, a to ne pouze jednou. Bylo tedy zřejmé, že Britové o Inuitech věděli, ale přesto se je nikdy nepokusili sami kontaktovat a eventuálně požádat o pomoc. Inuité se v listech podívovali nad tím, že ani roky vynuceného pobytu v Arktidě nepřivedli *Kablounan* k napodobování eskymáckého způsobu života. Zdá se, jako by kulturní faktory viktoriánské společnosti zabránily námořníkům osvojit si primitivní, ale účinné způsoby přežití v ledové pustině.²³

Opakovaně se v domorodých svědectvích objevují nářky na to, jak se *Kablounan* neuměli oblékat, neovládali cestování sněhem, neznali stavbu iglů, neuměli lovit tuleně... V době prvních náznaků o tragédii Franklinových námořníků ne jeden komentátor vyslovil podezření, že Inuité strádajícím mužům odmítli pomoc a že i samotný Hall se ze severu vrátil frustrovaný domorodou netečností, s jakou nechali bílé muže umírat hladu. Přitom právě v zápiscích, které sesbíral, byla jasná odpověď: Inuité dobře věděli, že nejsou schopni více než stovku *Kablounan* uživit. Bylo pro ně nepochopitelné, proč se cizí muži stále pohybovali po velkých skupinách, takže nikdy nezískali dost potravy pro všechny.

Obrázek 2.1-4. V říjnu 2014 potvrdil kanadský ministerský předseda, že o měsíc dříve objevený vrak lodi spočívající na dně ledového moře poblíž ostrova Krále Williama patří plavidlu HMS Erebus. Mapa lokalizuje polohu vraku a udává geografické souvislosti tragické Franklinovy expedice.

Pomoc bělochům však inuitští lovci přece neodpírali, jak ukazuje část domorodého svědectví týkající se postavy pojmenované Aglooka (Toho, který dělá dlouhé kroky). Podle tohoto vyprávění našli Inuité roku 1851 čtyři promrzlé a vyhladovělé muže, kterým pomohli a poskytli jim přístřeší po celou zimu. Vůdcem těch čtyř byl charismatický muž Aglooka. Cizinci tábor opustili následující jaro, kdy se vydali dál na jih a na důkaz vděčnosti darovali domorodcům námořní kord. Ten byl vyroben v roce 1835, což je datum shodné s dobou, kdy se poručíkem námořnictva stal James Fitzjames, jeden z mladších důstojníků Franklinovy expedice. Právě on mohl být „Aglookou“ inuitských vyprávění. Legenda o něm tak může být dokladem, že polární trosečníci v Arktidě přežívali celých šest let, během nichž opakovaně putovali na jih, stále doufajíce v záchranu.²⁴

O čem vlastně svědčí celý tento příběh? Působivá historie Franklinovy expedice ukazuje v konkrétní rovině, že vedle odhodlání a odvahy disponovali viktoriánští objevitelé i ponurými rysy kultury, kterou si s sebou nesli z domova. Zdá se, jako by jim civilizační stín šeptal: „Jak byste si vy, příslušníci nejrozvinutějšího národa na zemi, vůbec mohli připustit, že se dá něco naučit od špinavých, negramotných divochů.“ Pokud uznáme náznak existence takového latentního předsudku, přemýšlejme, zda za neochotou napodobit dovednosti Inuitů nemohla být obava z jakési morální náказы barbarství. Hrozili se britští námořníci a především jejich důstojníci, že by přišli o svou hrdou a na odiv vystavovanou civilizovanost a noblesní gentlemanství? V obecné rovině pak arktický příklad demonstruje problém vnímat bez předsudků existenci lidí, jejichž svět je technologicky i duchovně naprosto odlišný. Také svědčí o zoufalé neochotě překročit úzkou hranici mezi tím, co nás bezpečně ukotvuje ve známém světě, a tím, co by nás mohlo posunout k „těm druhým“.

Jako post scriptum si připomeňme, že severozápadní spojnicí mezi Atlantickým a Tichým oceánem jako první proplul Roald Amundsen, jehož přístup k arktickému průzkumu lze v jistém smyslu chápat jako přímý protiklad Franklinovy expedice. Mladý Amundsen prostudoval dostupné prameny věnované cestování, plavbě a obecně životu v arktických oblastech, na základě čehož pochopil, že velikost výpravy není podmínkou úspěchu. Proto si jako plavidlo vybral malou, ale robustní plachetnici jménem Gjøa (21 x 6,1 metru), kterou vybavil pomocným motorem. Na ni se nalodil spolu se šesti dalšími muži a roku 1903 vyplul z Norska hledat ledový průplav do Pacifiku. Amundsen však neusiloval jen o samotné nalezení této mořské trasy, on se chtěl o Arktidě dozvědět co nejvíc. Když proto výprava plánovaně prezimovala na ostrově Krále Williama, snažil se navázat intenzivní kontakty s místními inuitskými lovci. Sám pak trávil v jejich tábore více času než na základně Gjøa Haven. Na stránkách své později vydané knihy polárník popisuje, jaké základní vědomosti domorodců sám postrádal.²⁵ Amundsen si předsevzal, že se o životě v ledové divočině musí naučit úplně všechno. Protože mu brzy bylo jasné, že jedna zima na to stačit nebude, své muže nepříjemně zaskočil přáním zůstat ještě jeden celý rok. Během něj si Amundsen osvojil všechno to, co neznali (anebo nechtěli znát) Franklinovi muži: jak cestovat s pomocí saní tažených psím spřežením, proč se oblékat do kožešin namísto vlněných svršků, z čeho stavět iglú... Gjøa zase vyplula až na konci léta 1905 a v říjnu téhož roku dosáhla pacifické strany Ledového oceánu. Severozápadní cesta byla „objevena“ a výpravě

se později dostalo slavného přivítání v San Francisku. I když uvozovky „objevu“ možná nesluší, jsou přece jen trochu na místě. Praktický význam nalezené plavební trasy byl totiž nulový.

Kruh vyprávění se však uzavírá na pozadí jiné ledové tragédie. Samotný Roald Amundsen nabyté arktické schopnosti zúročil o několik let později, když 14. prosince 1911 stanul jako první na jižním pólu. V závodu o dobytí této mety triumfovala oportunistická adaptace založená na zkušenostech necivilizovaných „těch druhých“. Tím neúspěšným byl opět západní přístup vyjádřený naivní vírou v dosažení cíle kombinací vědeckých informací, speciálního vybavení a racionálního odstupů. Ani ve spojení s nadlidským hrdinstvím to nestačilo. Britští polárníci pod vedením Roberta Falcona Scotta sice dosáhli pólu (jen o měsíc později než Amundsen), ale na zpáteční cestě skončila jejich pouť smrtí v ledové pustině Antarktidy.

Epopoj o hledání severozápadní cesty tak má obecné pointy, které ukazují, jak významné a křehké je pojitko kulturního kontaktu.

2.2 Odpadky a princip podobnosti

Nevědomé struktury úzkostlivě dodržuje každý, aniž kdo promyšleně zkoumal jejich původ a skutečné funkce.²⁶

Claude Lévi-Strauss, 1958

Jediným zdrojem informací o dávných společnostech bez písma jsou jejich věci. Porozumět však správně funkci, kterou v zaniklé kultuře zastávaly, není vůbec banální. V první řadě tomu překvapivě brání nikoli rozdílnost jejich kultury od té naší, ale problém jménem formativní procesy. Fatálně jsme znevýhodněni tím, že můžeme popsat a následně analyzovat jen ty věci a jejich vlastnosti, které se dochovaly v čase. A nejen to! Pouze v mizivém počtu případů se objekty minulých dob naleznou ve stavu, v jakém byly používány, a současně i na místě, kde k tomu docházelo. Takové výjimečné nálezové okolnosti lze připodobnit k situaci antických Pompejí, zaniklých náhle v průběhu sopečné erupce 24. srpna 79 po Kr. Všechny stavby i věci v tomto městě sopečný prach zakonzervoval v takovém stavu, v němž je lidé původně používali. K vytvoření takových času odolných pouzder však dochází jen v extrémně vzácných případech, a proto s „pompejskou premiisou“ zachování materiálního obsahu zaniklých kultur nelze standardně počítat.²⁷

Namísto toho archeologové běžně narážejí na věci, které sice byly původní součástí živé kultury, ale ještě v době její existence ji opustily. Což znamená, že movité věci se coby už nepotřebné a opotřebované ocitly v odpadu a nemovité objekty byly opuštěné ponechány osudu. V této situaci spousta vlastností artefaktů nenávratně zmizela, a to spolu se vztahy, které věci navzájem spojovaly v rámci jedné významové kategorie. Zkratkovitým, ale dobrým příkladem jsou pasta na zuby a kartáček, které se ve funkčním kontextu